

Tännsjös recept för mänskligheten

Lars Bergström

Torbjörn Tännsjö är min vän, men som han själv har konstaterat är vi ofta oense i filosofiska frågor. Så han blir säkert inte förvånad över att jag har lite svårt att ta till mig hans nya bok *Från despoti till demokrati*. Det är en bok som innehåller väldigt mycket, den är lärorik och delvis en imponerande prestation. Men den övertygar mig inte.

Den handlar primärt om hur man ska hantera existentiella hot som mänskligheten står inför, speciellt global upphettning, krig och global orättvisa (s. 27f.). Helt klart angelägna ämnen.

Huvudbudskapet är att en världsregering bör inrättas, närmare bestämt en global despoti med våldsmonopol, och att detta är en nödvändig betingelse för mänsklighetens överlevnad. "Tillsammans skapar vi antingen världsstaten eller så går vi under" (s. 24). Tännsjö tror inte att vi kan skapa en demokratisk världsstat, så han anser att en despotisk världsstat är det vi bör hoppas på och eftersträva (s. 190).

Man kan säga att han därmed skalar upp Platons idealstat till global nivå. Hans förhoppning, liksom Platons, är att en upplyst elit ska styra. Själv kommer jag då att tänka på något i stil med dagens Kina, där partiet – eller om det nu är Xi Jinping – regerar. En sådan despoti kan med tiden övergå till demokrati, vilket är vad Tännsjö hoppas och förutser. Något i den vägen har ju hänt förr, exempelvis i Sverige.

Hos Tännsjö ska den önskvärda demokratin vara populistisk. Det kan låta lite fränstötande, "populism" brukar ju inte anses bra – man ser för sig skojarer som Donald Trump och Nigel Farage. Hos Tännsjö kännetecknas en populistisk demokrati av att alla kollektiva beslut fattas enligt majoritetsprincipen – viljan hos majoriteten av dem som fattar beslut segrar – med tillägg att en "diktator" (exempelvis ordföranden) beslutar om det inte finns en klar majoritet (s. 160, 170). Men vilka beslut ska fattas kollektivt? Vem man ska gifta sig med? Ska man skaffa barn? Göra abort? Donera sina organ? Starta företag och anställa folk? Tännsjö anser att individer ska tillåtas att vara diktatorer rörande vissa personliga angelägenheter "inom gränser som sätts av anständighet, moral och lagar" (s. 164), vilket väl betyder att han trots

allt är anhängare av en sorts "liberal demokrati", även om detaljerna är oklara.

Det visar sig till sist att en populistisk demokrati enligt Tännsjö är det som tillämpas i de skandinaviska länderna, "där man följer det populistiska demokratiidealet" (s. 181). Det hade varit enklare att bara säga det på en gång.

Hans globala idealstat är alltså en "populistisk demokrati". Den kommer inte av sig själv, den kräver en långvarig "folklig politisk kamp över hela vår jord" (s. 151). Vilket väl kräver att den *despotiska* världsregeringen på något sätt undermineras och försvinner.

Vad händer med dagens nationalstater när den globala despotin etableras? Tännsjö tänker sig att de ska finnas kvar, men under despotin spela samma roll som kommunerna idag (s. 174). Det kan man knappast förlita sig på. Världsregeringen kan ju besluta att vissa stater ska delas därför att de är för stora (Ryssland, USA, Indien, Kina) och vissa slås ihop med andra för att de är för små eller av andra skäl (El Salvador, Luxemburg, Panama, Sverige, Kuba). Till lämplig kommunstorlek, alltså. Något i den vägen antyder faktiskt Tännsjö själv (s. 205).

Hur som helst. Världsregeringen ska rädda mänskligheten. Tännsjö anför ett stort antal belägg för hur allvarligt läget är. Att problemen är svårösta beror på att de är exempel på "allmänningens tragedi", alltså situationer där egoistiskt handlande är mest fördelaktigt för de inblandade parterna, men sammantaget leder till katastrof.

Han anser att en global despoti blir möjlig "där det är bortom alla tvivel att den mänskliga civilisationen – och till och med mänskligheten som sådan – står på randen till utplåning" (s. 9). Betyder det att alla måste tycka det, för att despotin ska bli möjlig? I så fall får vi nog vänta förgäves. Men kanske räcker det att alla ledande politiker i världen inser allvaret.

Hur ska den globala despotin uppnås? Tännsjö sätter sitt slutliga hopp till "att någon form av global despoti växer fram som en *deus ex machina* ur någon existerande global organisation" (s. 45). Han diskuterar utförligt, och avfärdar, olika sätt att lösa problemen (revolution, kupp, förhandlingar). Men han medger att hans idéer om hur maktövertagandet kan ske bara är en "fantasiövning" (s. 146). Man kan tillägga att om superstaten skulle uppstå genom att en stormakt, exempelvis USA, erövrar resten av världen och skaffar sig våldsmonopol, så är det fortfarande ingen riktig despoti, om stormakten själv skulle råka vara demokratisk. Kanske är den inte heller upplöst.

Även om en global despoti faktiskt skulle växa fram, så kan man undra varför den skulle lyckas lösa problemen. Eller ens försöka. Tännsjö menar att "eftersom världsregeringen är suverän och förfogar över resurser i global skala, kommer den troligen också att hitta lösningar – i den mån som sådana möjliga lösningar fortfarande finns" (s. 57). Lösningar har ju föreslagits, så det är bara att välja. Men kan man lita på det? Kanske misslyckas den styrande eliten med att lösa problemen, exempelvis för att det skulle missgynna dem själva eller andra betydelsefulla grupper. Eller för att de inte lyckas komma överens.

Och vad händer om den despotiska eliten kommer fram till att några "möjliga lösningar" inte längre finns, kanske för att den globala upphettningen har gått för långt? Om den då tror att framtiden hotar att bli fruktansvärd, så kommer den kanske – om den tillämpar Tännsjös utilitarism – spränga jorden i luften eller åtminstone utrota mänskligheten (inklusive sig själv) och därigenom "maximera lyckan", genom att förhindra framtida lidanden.

"Om en världsregering upprättas, kommer fred att vara garanterat", säger Tännsjö (s. 63). Det kan man förstås hoppas. Men regeringen kanske inte är stabil. Den kan korrumpas (vilket Tännsjö själv förutser på s. 220) eller kollapsa. "Absolut makt korrumpas absolut", som Lord Acton sa. Och en kollaps kan åtföljas av inbördeskrig, ungefär som i forna Jugoslavien. Tanken om en "evig fred", som hos Kant, är i mina ögon helt utopisk, givet de skurkaktiga tendenser som mänskligheten inte brukar lida någon brist på. Även om man, som Tännsjö, tror att en världsregering *kan* garantera evig fred (s. 96), så kan man inte vara säker på att den också *gör* det. Det är tvärtom rätt otroligt.

Man kan i detta sammanhang fråga sig hur stor makt den despotiska regimen har. Är den "absolut"? Regimen har våldsmonopol, men räcker det? Tydligt inte, enligt Tännsjö. Den måste vidta drastiska åtgärder mot global upphettning, men det är bara möjligt om den samlar "nödvändigt stöd" för dessa åtgärder – vilket förutsätter att den hittar "rimliga lösningar på problem som rör global rättvisa" (s. 98f.). Kommer den att göra det? Det kan vi knappast veta. Tännsjös diskussioner om global rättvisa är tankeväckande, men de säger egentligen inget om hur den despotiska regimen kommer att handla. Det faktum att en viss moraluppfattning – exempelvis utilitarismen – utpekar ett visst handlingsätt som riktigt, garanterar ju inte att regimen kommer att välja det.

Att regimen behöver nödvändigt stöd av sin befolkning kan för övrigt betvivlas. Att världens befolkning kan "straffa världsregeringen när de

känner sig missnöjda” (s. 115) låter konstigt, med tanke på att regimen ju är *despotisk*, vilket väl innebär att den kan göra vad den vill, utan att hindras av befolkningens reaktioner eller preferenser.

Är det önskvärt att den globala despotin övergår i global demokrati? Ja, det hävdar Tännsjö. Han anser till och med att global demokrati är ”önskvärt i sig” (s. 214). Man kan undra hur detta går ihop med utilitarismen, som i Tännsjös tappning innebär att det enda som är värdefullt i sig – *intrinsikalt* värdefullt – är lycka och frånvaro av lidande. Är tanken att något kan vara önskvärt i sig utan att vara värdefullt i sig? Tännsjö besvarar inte den frågan.

Kort sagt, det hela är som Tännsjö själv uttrycker det ”en fantasiövning”.

Men Tännsjö är inte bara en drömmare, han är också en person med bestämda åsikter. Han är ingen skeptiker. I hans bok skymtar jag en konflikt mellan två av hans mest bestämda åsikter, nämligen hans utilitarism och hans ”populistiska” demokratiuppfattning. Kort sagt, vad anser han att en demokratisk världsregering ska göra om den anser att utilitarismen förordar en viss politik medan folkviljan vill ha en helt annan? Detta problem kan inte lösas genom hänvisning till Condorcets juryteorem (s. 175f.). Åtminstone inte så länge man inte förutsätter att varje individ i folket eftersträvar en utilitaristisk lösning och därvid oftast hittar den – ett antagande som är alltför fantastiskt för att ens passa i en ”fantasiövning”.